

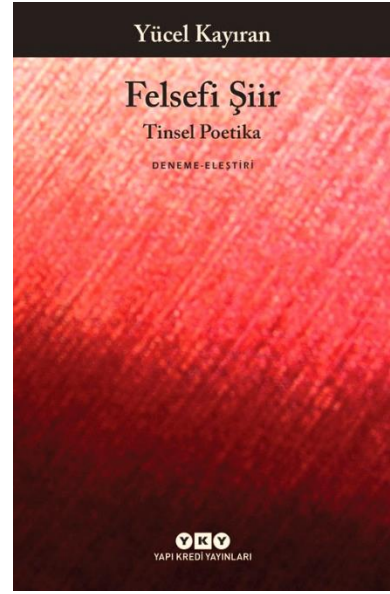
İdeoloji ve Dünyagörüşüne Karşıt Bir Manifesto: *Felsefi Şiir**

MUSTAFA TEMİZSU**

“Her şair, kendi karakterine uygun bir şiir formu seçer.”

Aristoteles

Geçmişten günümüze değin insanoğlunun düşünsel varoluş serüveninin en temel ögesi şüphesiz *felsefeye düşünme* ve ona bağlı olarak gelişen *felsefi birikim*. Özellikle yaşamı ve doğayı anlamlandırma çabası olarak ortaya çıkan felsefenin antik çağdan itibaren gündem maddelerinden biri de sanat ve sanatçı sorunsalı. Dolayısıyla ilkin Aristoteles’in *Poetika*’sıyla başlayan poetik düşünce serüveninin köklü bir değişim ve dönüşüm geçirerek günümüze değin geldiğini söylemek mümkün. Bunun bir sonucu olarak, özellikle şiir sanatıyla bütünleştiği antik çağdan beri, edebiyatın temel problemlerinden biri de felsefe ve şiir ilişkisi.

İşte bu ilişkisinin son dönem edebiyat dünyasında konu edildiği önemli eserlerden biri de Yücel Kayıran’ın kaleminden çıkan *Felsefi Şiir* (2007) adlı kitap. Kitaba geçmeden önce belki de vurgulanması gereken ilk konu, Kayıran’ın poetik bir çalışma ortaya koymasının yanı sıra aynı zamanda bir şair olması. Şüphesiz bu durum hem kitabın yazılış öyküsüyle hem de onun okur tarafından yorumlanma süreciyle yakından ilgili. Dolayısıyla ilkin, elimize aldığımız bu kitapta hem bir eleştirmenin hem de bir *şiir öznesinin* rol oynadığını özellikle vurgulamamız gerekiyor.

Deneme-Eleştiri alt başlığıyla yayımlanan *Felsefi Şiir*, “Felsefi Şiir” ve “Evet, Etik” olmak üzere iki ana başlıktan oluşuyor. Kayıran kitabın ön sözünde elimizdeki çalışmanın temel probleminin nasıl bir yapıda olduğunu vurguluyor ve bunu ilk başta görmek kitabın ana çerçevesini kavramamızı sağlayacak:

“Bu poetika, kendi yazdığım şiire bakarak yaptığım bir betimleme aslında. Kendi yazdığım şiir derken kastettiğim sadece yazılmış, açığa çıkmış olan şiir değil. Onların açığa çıkışı sürecinde hesaplaşmak durumunda kaldığım zihin süreçleri

** İzmir K. Çelebi Ün. Sos. ve Beş. Bil. Fak. TDE Bölümü, mustafatemizsu@gmail.com, orcid.org/0000-0003-0539-4988
Gönderim tarihi: 26-08-2019 Kabul tarihi: 29-10-2019

de. Her şair kendi karakterine uygun bir şiir formu seçer (Aristoteles). Her şair, kendi varlık yapısına uygun şiir formuyla yazdığı ölçüde, her poetika, söz konusu şairin kendi karakter yapısının da bir dışavurumudur.” (s.12)

Dolayısıyla bir bakıma Kayıran'ın kendi şiir serüveninin bir parçası olarak tasarlanan *Felsefi Şiir* hakkında vurgulanması gereken bir diğer konu, onun içerik ve form ilişkisi açısından nasıl bir konumda olduğuyla ilgili. Yazarın şu ifadeleri açıkça gösteriyor ki felsefi şiir daha çok şiirin form meselesi açısından değerlendirilen bir yapıda:

“Felsefi şiir kendi şiirime ilişkin poetik tasarımın ve bu şiirin öznesine ilişkin varlık durumunun teorik tarafından başka bir şey değildir. Ama buna rağmen yapılan içeriksel bir tanımlama da değil, daha çok forma ilişkin bir çerçeve bir poetika.” (s.60)

Kitabın genel çerçevesini belirleyen bu tespitlerin ardından, ön sözünde yer alan felsefi şiirle ilgili temel problemlere değinmemiz gerekir. Bu bağlamda yazarın felsefi şiir hakkındaki ilk vurgusu, onun ne olup ne olmadığı sorunsalıyla yakından ilgili:

“Felsefi şiir, şiir üzerine felsefi bir metin değil, felsefi olmakla ırılanan bir şiir anlayışını dile getiren poetik bir metin. Felsefi şiir, dünyagörüşü ile ideolojiye dayalı şiirin karşıtı bir şiirdir. Felsefi şiir derken kastedilen, ne felsefi söylemle kurulmuş bir şiir ne de filozofların ortaya koyduğu felsefi bilginin kullanımına dayalı bir şiirdir.” (s.9)

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere her şeyden önce felsefi şiir, temel hareket noktasının salt felsefeye düşünme üzerine inşa edilmediği, kendine içkin birtakım meseleleri barındıran poetik bir kavramdır. Yazarın özellikle vurgulamak istediği bu durum, şüphesiz bir deneme-eleştiri mahiyetindeki bu kitabın yorumlanması açısından da önem arz ettiğini söylemek mümkün.

Kayıran felsefi şiir kavramının kendi poetikasında nasıl bir anlamı ifade ettiğini ise kitabın tamamında vurguladığı şiirle ilgili perspektifinin anlaşılması açısından şu sözlerle dile getiriyor:

“Felsefi şiir, felsefi ırasını şiirin gösterdiği ve şiire içkin olan tinsel evrendeki durumdan alan bir şiirdir. İçinde yaşadığımız çağın koşullarında, siyasette iktisatta, toplumsal ve bireysel ilişkilerde, pedagojide sözü edilen her türlü gelişmeye rağmen insanın yüz yüze geldiği veya içine sürüklendiği çıkmaz durumu bir aporia durumudur. Dolayısıyla, felsefi şiir, insan varlığının, bugün içinde bulunduğu çıkmaz durumunun, şiirin asıl meselesi olduğunu gören bir bilincin şiiridir.” (s. 9)

Yücel Kayıran'ın kitapta üzerinde durduğu konulardan biri de şair ve şair olma edimi hakkındaki fikirleri. Burada ise karşımıza çıkan durum, şairin *filozofik* bir konuma sahip olması gerektiği vurgusu:

“Bu poetika, şaire, insanın çağımızdaki varoluş durumuyla ilgili hakikatlerinin keşfini yapmayı yüklemekte ve ona filozofik bir değer atfetmektedir. Çünkü şiir hakikati, yani kesin bilgiyi dile getiriyor ise, şair de hakikati keşfeden kişidir. Başka bir deyişle, şiir, insanın varoluşuyla ilgili bir hakikatin açığa çıktığı bir tinsellik olduğu ölçüde, şairin varoluşu da hakikat ile şiir arasındaki sondaj koridorudur.”

Felsefi şiir kavramı hakkındaki bu genel tanımlamaların ardından kitaba tekrar dönecek olursak, eserin bütünü yazarın çeşitli süreli yayınlarda yayımladığı yazıların oluşturduğunu söylememiz gerekiyor. Buna göre ilk bölüm olan “Felsefi Şiir”de yer alan muhtelif yazıların alt başlığa ise “Poetik Argüman” olarak isimlendiriliyor. Bu bölüm, felsefi şiirin teorik yönlerinin ele alındığı ve bir takım felsefi sorunsalların tartışıldığı bölüm olarak da dikkat çekici. Burada özellikle argüman kavramının anlamına paralel olarak, yukarıda bahsettiğimiz felsefi şiir meselesinin delil sunma ve keşfetme gibi gayelerle kavramsallaştırıldığını söylemek mümkün. Dolayısıyla üzerinde durulan konuların ana hatlarıyla, ideoloji ve dünya görüşü karşısında felsefi şiirin konumu, felsefi şiirin tarihsel düzlemi, Türk şiiri poetikası açısından felsefi şiir, şiir ve metafizik gibi meseleler etrafında şekillendiğini görüyoruz.

Ayrıca Yücel Kayıran’ın kitabın ilk bölümünde felsefi şiir kavramını açıklamak amacıyla üç temel kavramı ortaya attığını söyleyebiliriz. Bunlar, “felsefe”, “ideoloji” ve “dünya görüşü” gibi kavramlar. Yazar bu kavramları Türk şiirindeki belli şairlerden hareketle üç grup oluşturarak açıklıyor ve ilk gruptaki şiirler, şiir öznesinin çıkışı olmayan bir problemle yüz yüze kalma hâlini dile getiriyor. İkinci gruptaki şiirler, şiir öznesini kendi dışında seyreden toplumsal bir sorunu kendi bağlandığı inanışla çözüleceği fikrini dile getiriyor. Üçüncü grup ise şiir öznelerinin kendi deneyimlerine dayalı bir dünya tasarımına odaklı. Kayıran’a göre bu noktada ikinci ve üçüncü grubun örnekleri çoğaltılabilir ama birinci grup için bu durum geçerli değildir.

Kayıran, şiirde ideoloji ve dünya görüşü kavramlarını Aristoteles’in tahayyülü (şiir yazma ediminde temel etken olarak görür) nasıl tanımladığından hareketle temellendiriyor. Aristoteles’e göre tahayyül, “gelecekteki iyiyi isteme” ile “şimdiki hazzı arzulama” tarafından harekete geçirilir. Yücel Kayıran da buna bağlı olarak, birinci durumun ideolojiyle, ikinci durumun ise dünya görüşüyle ilgili olduğunu ileri sürüyor. Yani dünya görüşüne dayalı şiir, tahayyülün şimdiki hazzın arzulanması ile harekete geçişinde; ideolojiye dayalı şiir ise tahayyülün gelecekteki iyinin istenmesinden doğan bir sürecin sonucu. İşte bu noktada felsefi şiirin dayandığı tahayyül ise ruh durumunun her iki isteme durumu arasında oluşan *gerginlik* ve *çatışmaya* dayalı “aporia” halinde yer alıyor. Dolayısıyla aporia, felsefi şiir için temel bir kavram. Bu değerlendirmelerin ardından Kayıran, son döneme kadar Türk şiirinin genellikle ideoloji ve dünya görüşüne dayalı şiir olduğunu söylüyor ve bunları çeşitli şairleri örnek göstererek açıklıyor.

Yücel Kayıran

Yazar felsefi şiirin tanımını yaparken kaynağının modern batı felsefesi değil, antik Yunan felsefesi olduğunu belirtiyor ve hatta buna antik İslam dünyasında yapılan felsefe de dâhil ediliyor. Bu durumun temel sebebi ise antik felsefede, felsefenin bir kavram olmaktan ziyade, bir problemle yüz yüze gelme (burada aporia kavramını tekrar hatırlamak gerekir) durumuna işaret ettiği gerçeğiyle ilişkili. Nihayetinde bu, felsefi şiirin de temel özelliği olarak karşımıza çıkıyor.

Kayıran'ın kitapta felsefi şiiri temellendirme açısından iki temel kavram üzerinde durduğunu görüyoruz. Bunlar şiirin ontolojik yönü ve aporia kavramı. Felsefi şiir her şeyden önce insanın varoluşsal problemlerinin gündeme getirildiği bir şiirdir. Bunun yanında felsefi şiir bir problem şiiri ve her problem insanın varoluşuyla ilgili bir gerilimi ve çatışmayı yansıtıyor. Burada problem kavramı *aporia* terimiyle temellendiriyor. Aporia insanın bir konuda çözüme ulaşmasının *olanaksızlık* halini ifade ediyor:

“Felsefi şiir şiirde konuşan öznenin, bir tür çıkmazda kaldığı, çözümlenemez bir varoluş haline geldiği ve bir çıkış yolu bulamadığı durumun şiiridir. Ama, bu çözüm sunan bir şiir olmadığı gibi, bir çözümsüzlük bir çıkışsızlık sunan bir şiir de değildir; ama bunu gösteren bir şiirdir.” (s.45)

Kitabın birinci bölümünün ikinci alt başlığı “Tinsel Zemin” olarak adlandırılıyor. Bu bölüme tinsel zemin adının verilmesinin sebebi ise şairin poetikasına dair bir delil arama hâlinin kendi tinsel bütünlüğünde yarattığı gerilimle yakından ilişkili olması. Genel olarak bu buradaki yazılarda, Türk şairlerinin Avrupa'ya kaçış özlemi ve buradan çıkan aporia durumu, şiirde müzik ve hayal kavramları, Nazım Hikmet'in poetikası ve ondan sonraki şiir kuşağı gibi konular üzerinde duruluyor. Kitabın bu bölümünde ayrıca Yücel Kayıran'ın felsefi şiir üzerine yaptığı çeşitli röportajlar söz konusu. Dikkati çeken bir diğer konu ise buradaki yazıların, birinci bölümden farklı olarak, daha çok deneme üslubuyla yazılmış yazılar olması. Şüphesiz seçilen bu üslupta, yukarıda değinilen yazılardaki şairin kendi tinsel arayışının etkisi olduğunu söylemek mümkün.

Felsefi Şiir'in ikinci bölümü "Evet, Etik" olarak adlandırılmış ve bunlar, "Poetik Alan" ve "Kamusal Alan". "Poetik Alan"daki yazılarda özellikle üzerinde durulan meseleler Türk şiirinin poetikasına dair çeşitli hususlar, günümüz şairlerinin ne kadar modernist olduğu tartışmaları, şairlerimiz arasındaki tartışmalar, Latin şiiri, İkinci Yeni, Türk şiirinde şairaneliğe dönüşün sakıncaları ve şairlerin poetikalarını neden değiştirdiği gibi konular.

Buna karşın "Kamusal Alan"da ise Türk şiiri camiası ve bu camianın oluşturduğu şiir ortamına dair çeşitli yazılar yer alıyor. 12 Eylül'ün Türk şiirine etkisi, şiirde dogmatizm problemi, şiir ödülleri ve son olarak Yücel Kayıran'ın Hilmi Yavuz'la yaptığı çeşitli edebî polemikler bu bölümde yer alan temel konular arasında.

Sonuç olarak Yücel Kayıran'ın hem kendi şiir yaratım sürecinin hem de şiir sanatı hakkındaki poetik görüşlerinin yansıtıldığı *Felsefi Şiir*, son dönem Türk şiiri incelemelerine farklı bir soluk getiren dikkate değer bir kitap. Şiirin ne olduğu sorunsalını, ona felsefi bir anlam atfederek ele alan yazar, ortaya koyduğu poetikasıyla yeni görüşler ve paradigmlar geliştiriyor. Buna bağlı olarak kitabın tamamındaki şiir görüşünün, son kertede ideoloji ve dünya görüşüne karşı *aporia* şiirine dayalı olarak formüle edildiğini görüyoruz. Bu noktada yaptığımız poetik okumanın ve eleştirel yaklaşımın bir sonucu olarak ortaya atmamız gereken soru şu: Eğer felsefi bir şiirin var olduğunu söylüyorsak, bu şiiri yukarıda belirtilen özelliklerinden hareketle çözümlenmek mümkün müdür? Dolayısıyla felsefi şiir, kendine içkin yapısına uygun olarak yeni bir eleştirel yöntem geliştirebilir mi? Bu ve benzeri sorulara verilebilecek muhtemel cevaplar, şüphesiz felsefi şiir kavramını yöntem ve eleştiri bağlamında yeniden yorumlamamızı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Aristoteles (2016). *Poetika*. İstanbul: Can Yay.
2. Kayıran, Yücel. (2007). *Felsefi Şiir*. İstanbul: YKY.